

ПРАВОВІ СТИМУЛИ ЯК ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Павлюков І. І.

*аспірант кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Функціонування сучасного суспільства є неможливим поза правовим регулюванням, що забезпечує його системність та упорядкованість. Одним із важливих напрямків забезпечення суспільного порядку є правовий вплив.

Правовий вплив є одним із виявів дії права на широке коло суспільних відносин, свідомість та поведінку людей за допомогою суто правових (об'єктивних) та суб'єктивних (психологічних, ідеологічних тощо) елементів, що забезпечують дієвість механізму правового впливу.

Правовий вплив може здійснюватись в активній та пасивній формах. Активна форма передбачає безпосереднє використання засобів правового впливу в процесі їх здійснення, тоді як пасивна форма має на меті опосередкований вплив на суспільні відносини. При цьому не відбувається безпосереднього правового втручання у суспільні відносини, однак сам факт наявності права та його авторитет виступають у якості фактора, який впливає на поведінку суб'єктів.

О. Ф. Скакун вважає, що правовий вплив з усією його багатоманітністю здійснюється на суспільне життя, свідомість та поведінку людей за допомогою правових та неправових засобів. Вчена вказує, що правовий вплив здійснюється на суб'єктів двома шляхами: інформаційним та ціннісно-орієнтаційним, а також завдяки правовому вихованню, пропаганді правових знань та юридичній освіті [8, с. 350].

Особливістю правового впливу є наявність правових засобів, що його забезпечують. Категорія «правові засоби» надає можливість узагальнити всі ті правові явища (інструменти та процеси), що покликані забезпечувати ефективну дію правового впливу та найбільш повно відобразити функціональну сторону механізму правового впливу.

С. С. Алексеев визначає правові засоби як об'єктивовані правові явища, які наділені фіксованими властивостями, що надають можливість реалізувати потенціал права, його силу [2, с. 349–350]. На думку Н. М. Оніщенко, правові засоби – це такі інституційні утворення (форми) правової дійсності, які у своєму реальному функціонуванні та використанні у процесі соціальної правової дійсності зумовлюють досягнення визначеного результату у вирішенні соціальних завдань і проблем, які постали перед суспільством та державою на певному етапі [5, с. 239].

На нашу думку, найбільш доречним є визначення правових засобів як правових явищ, що відображаються в інструментах та діяннях, за допомогою яких забезпечується досягнення соціально корисних цілей у певних правовідносинах.

Особливе місце в системі правових засобів належить правовим стимулам. Оскільки категорія «правовий стимул» є багатоаспектною, вона розглядається як у широкому, так і вузькому значенні. У широкому розумінні правові стимули включають до себе як позитивні, так і негативні засоби правового впливу (заборони, покарання). У широкому розумінні всі правові засоби можуть здійснювати загально-стимулюючий вплив. При цьому негативні стимули виконують стримуючу роль протиправної активності. Вони впливають на суб'єктів шляхом звуження обсягу можливостей через негативну правову мотивацію та примусові заходи.

У вузькому розумінні правові стимули виступають як позитивний фактор, який формує свідому мотивовану поведінку за допомогою позитивних правових засобів, викликаючи у суб'єкта зацікавленість у досягненні бажаного результату. На нашу думку, більш коректним є вузький підхід до розуміння правових стимулів, оскільки вони є, перш за все, позитивними засобами впливу на поведінку людей. Негативні засоби потрібно розглядати через призму правових обмежень.

На думку А. В. Малька, об'єктивна необхідність використання правових стимулів полягає у тому, що суспільство та держава потребують соціально корисної поведінки суб'єктів права у різноманітних сферах суспільного життя, зокрема, у соціально-економічній сфері [6, с. 84]. Серед правових стимулів можливо виокремити такі основні види: факти-стимули, суб'єктивні права, законні інтереси, пільги та заохочення. У деяких випадках *юридичний факт* виступає фактом-стимулом, оскільки у своїй діяльності люди враховують зумовленість умов виникнення їхніх прав та обов'язків, пільг та інших бажаних правових наслідків конкретними юридичними фактами. Таким чином, юридичні факти виступають у ролі попереднього стимулятора.

В юридичній літературі *суб'єктивне право* розглядається як гарантована державою міра можливої (дозволеної, припустимої) поведінки особи, найважливіший елемент її правового статусу [5, с. 272]. На думку С. С. Алексеева, характерна особливість суб'єктивних прав полягає у тому, що вони надають суб'єкту можливість щось вимагати від інших осіб, здійснювати певні дії, які мають юридичне значення. При цьому суб'єктивне право включає здатність суб'єктивного вибору варіантів можливої поведінки [1, с. 68]. С. В. Бобровник зазначає, що суб'єктивне право як один із різновидів правових стимулів виявляється через можливість певної діяльності, пов'язаної із задоволенням суб'єктивних інтересів, що характеризується як дозвіл, який забезпечено юридичною необхідністю [3, с. 91].

Інтерес можливо визначити як вияв потреби, усвідомлене прагнення суб'єктів задовольнити їх, що є об'єктивним спонукальним мотивом їх діяльності. Саме інтерес виступає основою діяльності особи, яка зацікавлена в набутті певних благ, адже інтерес є реальною причиною соціальних дій, що стоять за безпосереднім спонуканнями, мотивами, помислами, ідеями індивідів, соціальних груп, які беруть участь у цих діях.

У свою чергу О. В. Малько вважає, що законний інтерес відображений в об'єктивному праві або той, що впливає з його ідеального змісту і в певній мірі гарантований державою простий юридичний дозвіл, який відображається у прагненні суб'єкта до користування конкретним соціальним благом, а також в деяких випадках звернення за захистом до компетентних органів з метою задоволення своїх потреб, які не суперечать потребам суспільства [7, с. 362].

На рівні із суб'єктивним правом та законним інтересом стимулюючим елементом також виступають *пільги* як особливі юридичні виключення, що створюють специфічний правовий режим, у межах якого суб'єкт наділяється додатковими специфічними можливостями юридичного характеру, пов'язаними як із створенням додаткових благ, так і зі звільненням від дотримання юридично необхідної поведінки. Правові пільги як один із засобів правового впливу передбачають, зазвичай, покращення правового положення суб'єкта шляхом задоволення власних інтересів.

Наступним видом правових стимулів є *заохочення*, яке є формою та мірою юридичного схвалення правомірної поведінки особи, в результаті чого суб'єкт винагороджується і для нього настають певні сприятливі наслідки. Заохочення використовується у випадках досягнення позитивних результатів у здійсненні передбаченої моделі

поведінки, за перевиконання встановлених показників, параметрів чи стандартів.

Слід зазначити, що заохочення зазвичай закріплюється санкцією правової норми. Ця санкція має позитивний характер, оскільки не містить заходів негативного характеру, а навпаки – забезпечує стимулювання правомірної поведінки. У такому разі можливо говорити про вияв позитивної (перспективної) відповідальності особи.

Саме тому правове заохочення необхідно розглядати як важливу складову правового впливу на ті суспільні відносини, які спрямовані на стимулювання суб'єктів до суспільно корисної поведінки. Правове заохочення виступає одним з універсальних засобів впливу права на суспільну діяльність [4, с. 472].

Отже, правовий стимул є головним засобом правового впливу, який має переважне закріплення у правових нормах та впливає на поведінку особи шляхом дії на її свідомість та спонукання до соціально корисної, правомірної поведінки. У результаті цього і досягається основна мета правового впливу. Таким чином, правові стимули є важливими засобами позитивного впливу права, і в умовах соціалізації сучасного правового регулювання їх значення буде суттєво зростати.

Література:

1. Алексеев С. С. Право: азбука-теория-философия: опыт комплексного исследования. М.: Статут, 1999. 712 с.
2. Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация. *Советское государство и право*, 1987. № 6. С. 12–19.
3. Бобровник С. В. Проблеми теорії держави і права (курс лекцій). К.: Вид-во Київського ун-ту права, 2004. 122 с.
4. Ільїна О. В. Заходи заохочення, які можуть застосовуватись до засуджених за кримінально-виконавчим законодавством України, Російської Федерації та Республіки Білорусь: порівняльно-правове дослідження. *Держава і право*. – Вип. № 48. – С. 472–477.
5. Мала енциклопедія теорії держави і права. К.: Вид-во Європейського університету, 2010. 368 с.
6. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2004. 250 с.
7. Малько А. В. Проблемы правовых средств. // Проблемы теории государства и права. Учебное пособие / Под ред. М. Н. Марченко. – М.: Юристъ, 2001. 656 с.
8. Скаун О. Ф. Теорія права та держави: Підручник. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.